

Synthesis Research on Indicators and Components of Citizenship Rights and Presenting a Comprehensive Model for Its Realization

Zohreh. Roghnian^{1*}, Hida. Tavafi²

¹ Assistant Professor, Department of Social Sciences Education, Farhangian University, Tehran, Iran

² PhD in Sociology, Department of Sociology, Farhangian University, Tehran, Iran

* Corresponding author email address: roghanian@cfu.ac.ir

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Roghnian, Z., Tavafi, H. (2025). Synthesis Research on Indicators and Components of Citizenship Rights and Presenting a Comprehensive Model for Its Realization. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 4(3), 1-14.

© 2025 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

The aim of the present study is to synthesize research on the indicators and components of citizenship rights and to provide a meta-synthesis of theoretical models and conducted studies in the field of citizenship. The approach used in this article is qualitative and falls within the domain of synthesis research. The statistical population of this study includes all international and domestic articles, dissertations, and research conducted in this field. Over the past 16 years, more than 40 books, articles, and studies have been written on citizenship. From this body of work, a targeted sample of accessible sources from reputable domestic and international websites and journals was selected for review and analysis, considering their relevance and up-to-date nature. The results of this analysis, followed by their synthesis, formed a conceptual framework in the form of a comprehensive model for achieving citizenship, structured around three main pillars: legal codification of citizenship in the constitution, institutionalization and recognition of the law, and awareness and knowledge. In the second phase of the meta-synthesis of theoretical foundations, three categories emerged: the right to access, the right to protection and legal guarantees, along with a primary axis focusing on strengthening and expanding the public sphere. These elements can serve as criteria and a model for researchers interested in the field of citizenship.

Keywords: Synthesis Research, Citizenship Rights, Components, and Indicators.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Citizenship rights are among the most crucial issues in contemporary political and social thought, receiving increasing attention from scholars and policymakers worldwide. Over the past decades, numerous studies have examined the role of citizenship rights in fostering democratic governance, civic engagement, and social justice. Citizenship rights encompass a broad range of entitlements, including civil, political, and social rights, which are essential for the protection and empowerment of individuals within a nation-state. Scholars argue that the realization of citizenship rights is fundamental for achieving political development, as it ensures the active participation of individuals in public affairs and decision-making processes (Falks, 2002).

One of the key aspects of citizenship rights is the balance between rights and responsibilities. While individuals are entitled to specific rights, they are also expected to fulfill certain duties toward society. The concept of citizenship goes beyond legal recognition and encompasses ethical and social dimensions that contribute to the stability of democratic institutions (Ghorbani Namvar et al., 2015). Scholars emphasize that a well-established citizenship framework should promote social justice, equal opportunities, and active participation in political processes. Furthermore, scholars have highlighted the role of education and civic awareness in fostering responsible citizenship. They argue that democratic engagement is significantly enhanced when individuals are well-informed about their rights and obligations (Abedini & Jafari Asl, 2006; Mozaffari Nia et al., 2014; Norouzi & Norouzi, 2010; Sabaghi & Saadatmand, 2013).

Despite the increasing focus on citizenship rights, many countries still face challenges in fully implementing these rights. Some studies indicate that legal frameworks alone are insufficient and that institutional mechanisms must be established to ensure the recognition and enforcement of citizenship rights (Falks, 2002). Researchers also argue that achieving full citizenship requires a comprehensive approach that includes legal, institutional, and educational dimensions (Khani & Mazaheri, 2020; Lindgreen et al., 2004). Given the complexities and varying interpretations of citizenship rights, there is a need for an integrated model that consolidates different perspectives and provides a comprehensive framework for their realization.

This study aims to synthesize research on the indicators and components of citizenship rights and to develop a meta-synthesis of theoretical models. By analyzing existing research, this study seeks to present a comprehensive model that facilitates the institutionalization of citizenship rights in different contexts.

Methods and Materials

This study employs a qualitative research approach using a synthesis research methodology. The meta-synthesis technique was applied to systematically analyze and integrate findings from previous studies on citizenship rights. The research population includes all relevant international and domestic articles, dissertations, and research studies conducted in this field.

Over the past 16 years, more than 40 scholarly works, including books, journal articles, and dissertations, have explored various dimensions of citizenship rights. A targeted sample of these works was selected for review and analysis, based on their relevance and recent publication dates. The selection criteria focused on sources that provided significant insights into the legal, institutional, and educational aspects of citizenship rights.

The data analysis process involved three stages of coding: open coding, axial coding, and selective coding. In the open coding stage, key themes and concepts related to citizenship rights were identified. In the axial coding stage, these themes were categorized into broader dimensions, such as legal codification, institutional recognition, and civic awareness. Finally, in the selective coding stage, a conceptual framework was developed that synthesizes these categories into a comprehensive model for realizing citizenship rights.

Findings

The data analysis revealed 147 distinct indicators related to citizenship rights, which were categorized into three main components: legal codification, institutional recognition, and civic awareness. These components form the foundation of the proposed comprehensive model for citizenship rights.

The first component, legal codification, emphasizes the necessity of embedding citizenship rights within constitutional and legal frameworks. The analysis showed that without formal legal recognition, citizenship rights remain abstract and unenforceable. Ensuring that citizenship rights are explicitly stated in legal documents was identified as a crucial step toward their realization.

The second component, institutional recognition, highlights the role of governmental and non-governmental institutions in implementing citizenship rights. The findings indicate that merely having legal provisions is insufficient; institutions must actively recognize and enforce these rights. This includes providing legal protections, ensuring equal access to resources, and fostering civic engagement through policy initiatives.

The third component, civic awareness, focuses on the role of education and public awareness in promoting citizenship rights. The analysis suggests that informed citizens are more likely to advocate for their rights and participate in democratic processes. The findings also indicate that civic education programs play a significant role in shaping public attitudes toward citizenship responsibilities.

Additionally, the study identified three overarching themes in the meta-synthesis of theoretical foundations: the right to access, the right to protection and legal guarantees, and the expansion of the public sphere. These themes provide a broader perspective on the factors that influence the realization of citizenship rights.

Discussion and Conclusion

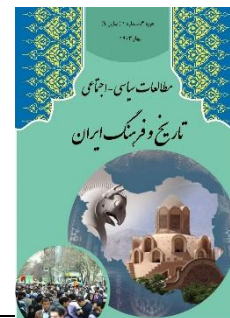
The findings of this study provide valuable insights into the various dimensions of citizenship rights and their implementation. The proposed comprehensive model suggests that achieving citizenship rights requires a multidimensional approach that integrates legal, institutional, and educational perspectives.

Legal codification serves as the foundation for citizenship rights, ensuring that they are formally recognized and protected by law. However, legal provisions alone are insufficient without institutional mechanisms that facilitate their enforcement. Institutions play a vital role in bridging the gap between legal frameworks and practical implementation. By developing policies and initiatives that support citizenship rights, institutions contribute to their effective realization.

Civic awareness is another essential component of the model. Educating citizens about their rights and responsibilities fosters active engagement in democratic processes and strengthens social cohesion. Public awareness campaigns, educational programs, and community engagement initiatives can enhance civic consciousness and promote a culture of responsible citizenship.

The study also underscores the importance of an inclusive public sphere in advancing citizenship rights. Strengthening democratic institutions, promoting social dialogue, and ensuring equal access to resources contribute to a more participatory and just society. The expansion of the public sphere enables citizens to voice their concerns, engage in decision-making, and contribute to policy formulation.

In conclusion, the realization of citizenship rights requires a comprehensive and systematic approach that integrates legal, institutional, and educational dimensions. Policymakers and scholars must consider these factors when developing strategies to enhance citizenship rights. Future research should focus on refining the proposed model and examining its applicability in different socio-political contexts. By fostering legal recognition, institutional support, and civic awareness, societies can create an environment in which citizenship rights are fully realized and protected.

سنتز پژوهی شاخص‌ها و مولفه‌های، حقوق شهروندی و ارائه الگویی جامع برای تحقق آن

زهرة روغنیان^{۱*}، هیدا طوافی^۲

۱. استادیار، گروه آموزش علوم اجتماعی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

۲. دکتری جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: roghanian@cfu.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله

پژوهشی اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

روغنیان، زهره، و طوافی، هیدا. (۱۴۰۴).
بازنمایی تطبیقی بحران‌های اجتماعی در
شبکه‌های تلویزیونی اقلیم کردستان و
جمهوری اسلامی ایران. *مطالعات سیاسی-
اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*, ۴(۳), ۱-۱۴.

© ۱۴۰۴ تمامی حقوق انتشار این مقاله
متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله
به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی
CC BY-NC 4.0 صورت گرفته است.

هدف از پژوهش حاضر سنتز پژوهی شاخص‌ها و مولفه‌های حقوق شهروندی و ارائه فراترکیبی از الگوهای نظری و پژوهش‌های انجام شده در حوزه شهروندی می‌باشد. رویکرد مورد استفاده در این مقاله، کیفی و از نوع سنتز پژوهی است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه مقالات خارجی، داخلی، پایان نامه‌ها و تحقیقات صورت گرفته در این حوزه می‌باشد. بیش از ۴۰ کتاب، مقاله و پژوهش در طی ۱۶ سال اخیر در خصوص شهروندی نگاشته شده که از این تعداد حجم نمونه مورد بررسی که شامل کلیه منابع قابل دسترس در سایت‌ها و مجلات معتبر داخلی و خارجی به صورت هدف مند، از منابعی بودند که به دلیل به روز بودن و ارتباط با موضوع برای بررسی و تحلیل مورد استفاده قرار گرفتند. نتایج این تحلیل و سپس ترکیب آن‌ها، چارچوب مفهومی را در غالب الگوی جامع برای تحقق شهروندی شکل داد که حول ۳ محور اصلی شامل: قانونمند کردن شهروندی در قانون اساسی، نهادینه سازی و برسمیت شناختن قانون، آگاهی و شناخت تعیین گردید. در مرحله دوم از فراترکیب مبانی نظری سه مقوله، حق برخورداری حق حمایت و ضمانت اجرای قانون، و یک محور اصلی تقویت و بسط حوزه عمومی بدست آمد. این محورها می‌توانند معیار و الگویی برای محققین علاقمند در حوزه شهروندی باشد.

کلیدواژگان: سنتز پژوهی، حقوق شهروندی، مولفه‌ها و شاخص‌ها.

امروزه در عصر معاصر حقوق شهروندی مهمترین موضوع نوظهوری است که مورد توجه بسیاری از صاحب‌نظران و مردم جوامع در سراسر دنیا قرار گرفته است. در سال‌های اخیر اکثر صاحب‌نظران و محققان در این حوزه به طور روز افزون بر اهمیت حقوق شهروندی مبتنی بر حقوق و تکالیف تاکید کرده‌اند. بدون تردید حقوق شهروندی یکی از مهمترین موضوعات برای رسیدن به توسعه جوامع است. حقوق شهروندی به مجموعه‌ای از حقوق مدنی، سیاسی و اجتماعی اطلاق می‌شود که افراد به دلیل عضویت در یک دولت-ملت از آن برخوردارند و توسط قانون حمایت و اجرا می‌شوند. مهم ترین مسئله توسعه سیاسی است که با احقاق حقوق اجتماعی و شهروندی محقق می‌شود. حقوق شهروندی زمانی محقق می‌شود که همه افراد جامعه به کلیه حقوق مدنی و سیاسی دست یابند و شهروند به عنوان عضوی از جامعه در کنار اداره بهتر جامعه دارای مسئولیت باشد و برقراری نظم اجتماعی و به رسمیت شناختن این حقوق تعاملی نقش موثری در ارتقای حقوق شهروندی داشته باشد. وبه ایجاد جامعه‌ای مبتنی بر نظم و عدالت اجتماعی دست یابند (Falks, 2002; Ghorbani Namvar et al., 2015).

پایبندی به اخلاق و سلوک شهروندی، در واقع نوعی تمرین دموکراسی است که در آگاهی شهروندان باید به آن اهمیت بسیار داده شود. این تمرین مشارکتی و مردم سالارانه با اطرافیان و اعضای نهادهای مدنی و انجمن‌های داوطلبانه و... شکل می‌گیرد. تا زمانی که افراد در نهادهای مدنی و انجمن‌های داوطلبانه به عضویت در نیابند و مشارکت نداشته باشند، آگاهی از حقوق و وظایف شهروندی شکل نمی‌گیرد. آگاه بودن از وضعیت شهروندی ناظر به مجموعه‌ای از ارزش‌های اجتماعی هم‌چون مساوات طلبی، آزادی، فردگرایی، مردم‌سالاری و مسئولیت پذیری مدنی است. از نظر فالکس رعایت شهروندی در افزایش احساس مسئولیت اجتماعی، اعتماد پذیری و تعهد مدنی موثر است چرا که تعهد مدنی بر توازن بین نفع فردی و جمعی استوار است (Abedini & Jafari Asl, 2006; Mozaffari Nia et al., 2014; Norouzi & Norouzi, 2010; Sabaghi & Saadatmand, 2013). به عبارت دیگر سهمیم دانستن خود در سرنوشت جمعی و ملاحظه خیر جمعی برای منافع کشور یا بهبود جامعه، معرف تعهد مدنی و آگاهی شهروندی است (Falks, 2002). امروزه حل بسیاری از مسائل و مشکلات اجتماعی در گرو آگاهی و شناخت افراد نسبت به حقوق و وظایفشان است.

با توجه به ضرورت و اهمیت حقوق شهروندی و آگاهی از آن، می‌توان گفت که مولفه‌ها و عناصر مورد استفاده در آگاهی افراد نسبت به حقوق و وظایفشان از دیدگاه اندیشمندان مختلف با رویکردهای متفاوتی تبیین گردیده است. و دلیل آن وجود مولفه‌ها و عناصر متفاوتی است که در تحقیقات به کار برده شده و اگر هم اشتراکاتی در استفاده از مولفه‌ها بوده از زوایای متفاوتی مورد ارزیابی قرار گرفته است. از سوی دیگر، تلاش‌های صورت گرفته متأسفانه غالباً حقوق شهروندی را در رعایت شهروندان به قانون و مقررات روزمره از جمله بستن کمربند ایمنی و یا گذاشتن آشغال به موقع و نریختن زباله در خیابان و... تقلیل داده اند (شیانی:). و در زمینه حقوق فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، آموزشی و انواع حقوقی که جامعه بایستی در اختیار شهروندان قرار دهد و رسالت شهروندان در قبال جامعه خود چیست. الگوهای مدون و مشخصی ارائه نشده و یا اگر هم صورت گرفته یا ناقص بوده و یا این که شهروندان آگاهی لازم را از آن پیدا نکردند (Khani & Mazaheri, 2020; Lindgreen et al., 2004) و به رغم اهمیتی که امروزه حقوق شهروندی و آگاهی از آن در بسیاری از مجامع علمی پیدا کرده است، اما تاکنون اقدامات موثری برای عملی ساختن این لقب یا شعار صورت نگرفته است. از آنجا که، حقوق شهروندی در کشور ایران همواره با چالش‌ها و موانعی روبرو بوده لذا تحقق شهروندی متناسب با شرایط و مقتضیات و الزامات عصر حاضر مستلزم یک مطالعه جامع و مبتنی بر متدولوژی علمی است که لازم است از منظر شاخص‌ها و مولفه‌ها به آن‌ها توجه نمود؛ و چالش‌های شهروندی و عوامل و موانعی که سبب گردیده تا رشد و توسعه آن در مسیری کند حرکت نماید، ضروری به نظر می‌آید. بنابراین تلاش برای این است تا ضمن استفاده از روش سنتز پژوهی، به بررسی

شاخص‌ها و مولفه‌های حقوق شهروندی پرداخته و از طریق کنکاش در مولفه‌ها، به برقراری ارتباطی منطقی میان آن‌ها، برای تحقق هر چه بهتر آگاهی شهروندان پرداخته شود. در واقع پژوهش‌های انجام شده و مورد بررسی در این مطالعه هر یک ابعاد و جنبه‌هایی از شاخص‌ها و مولفه‌های حقوق شهروندی را مد نظر قرار داده اند و از جنبه‌های دیگر نیز مغفول مانده است. بر این اساس در مطالعه پیش رو که هدف شناسایی شاخص‌ها و مولفه‌های حقوق شهروندی به منظور ارائه الگویی کاربردی انجام شده است. از سویی دیگر با تحلیل یافته‌های شاخص‌های پژوهش‌های مورد مطالعه بتوان به ترکیبی جدید و جامع از شاخص‌ها و مولفه‌ها دست یافت.

تحقیقاتی که تا کنون صورت گرفته از الگوها و شاخص‌های مختلفی استفاده کردند. در مطالعات انجام گرفته مولفه‌ها و شاخص‌ها بسیار متنوع و گسترده است و برخی از شاخص‌ها در سایر تحقیقات انجام شده مشترک و در برخی از تحقیقات اصلاً اشاره‌ای به آن نشده در حالی که می‌تواند به عنوان شاخص‌های مهم شهروندی مد نظر قرار گیرند. البته اشتراک میان شاخص‌ها در تحقیقات با تجزیه و تحلیل‌های متفاوتی از سوی ارزیابان روبرو است. به عنوان مثال در سه نمونه از تحقیقات تحصیلات، به عنوان مولفه مهم در ارتقاء آگاهی شهروندان هست در حالی در برخی از تحقیقات تحصیلات یا در نظر گرفته نشده و یا اگر هم هست با ضریب اثر گذاری کمتری نسبت به سایر شاخص‌ها مد نظر قرار گرفته است. در بسیاری از تحقیقات صرفاً به شاخص‌های تک بعدی و پراکنده اشاره شده و ابعاد حقوق شهروندی به جز یک تحقیق در سایر تحقیقات نادیده گرفته شده است. همچنین در مورد ابزارهای ارزشیابی در نمونه تحقیقات حاضر تنها یک تحقیق از دو ابزار استفاده کرده است در حالی که اغلب پژوهش‌ها از ابزاری همچون پرسشنامه استفاده نموده اند. در خصوص روش‌های به کار گرفته شده یک نمونه از تحقیقات بصورت ترکیبی و سایر تحقیقات با روش پیمایشی انجام شده اند. اکثر تحقیقات مورد مطالعه فاقد الگوی خاصی برای ارائه حقوق شهروندی هستند که دلیل این کار ممکن است بخاطر استفاده مولفه‌های پراکنده و متعدد است که ارزشیاب را از رسیدن به یک مدل جامع و منسجم باز می‌دارد. به عنوان مثال: یک نمونه از تحقیقات مولفه‌های اخلاق اسلامی را به عنوان مولفه‌های شهروندی در نظر گرفته که سنخیتی با حقوق شهروندی ندارد و در نتیجه ارزشیابی وی بانقص و اصولاً با محدودیت‌هایی روبرو می‌شود که محقق نتواند به جامعیت لازم برسد. بر این اساس با توجه به این که تحقیقات مورد مطالعه از یک مدل و الگوی منسجمی برخوردار نبوده، از این رو محقق در تحقیق حاضر با استخراج مولفه‌ها و شاخص‌های به کار گرفته شده بدنبال دست یابی به نقاط مشترک و ارائه الگویی جامع به منظور تحقق حقوق شهروندی است تا از این طریق بتواند به دو سوال زیرپاسخ داده و ساختار و چارچوبی جامع از حقوق شهروندی ارائه نماید.

۱- مهمترین شاخص‌ها و مولفه‌های حقوق شهروندی چیست؟

۲- کدام شاخص‌ها در حوزه شهروندی در تقویت و بسط حوزه عمومی موثر است؟

پیشینه پژوهش:

نتایج حاصل از پژوهش‌های انجام شده در حوزه حقوق شهروندی در سال‌های اخیر به میزان زیادی افزایش یافته است و اطلاعات زیادی در باره تاثیر، توصیف، و ویژگی‌های اختصاصی این حوزه در رفتارهای دموکراتیک، موفقیت‌های تحصیلی، فرآیندهای احیای شهری و رشد دموکراسی مشاهده می‌شود. کمبود مطالعات کیفی، کمبود مطالعات ترکیبی، عدم یکپارچگی در یافته‌های پژوهشی مرتبط با عوامل و موانع تحقق شهروندی، رویکرد حقوقی اکثر تحقیقات، به شهروندی، عدم وجود تحقیقاتی که به ابعاد همه جانبه شهروندی پرداخته باشد از جمله کاستی‌های مشاهده شده در ادبیات پژوهشی این حوزه است. براساس مرور انجام شده دیگر نباید شهروندی را صرفاً از نگاه حقوقی بررسی نمود. بلکه شهروندی دارای مفاهیم بسیار گسترده‌ایی است که در طیف گسترده‌ایی از زمینه‌ها و بسترها حضور دارد. بنابراین اشتراکات معناداری بین یافته‌های پژوهش‌های انجام شده در زمینه حقوق شهروندی است.

پژوهش‌های انجام شده تا کنون از مولفه‌ها و ابزارهای مختلفی استفاده کردند. ذوالفقاری و عشایری (۱۴۰۱) در پژوهشی عوامل سیاسی، عوامل فرهنگی، عوامل اجتماعی و متغیرهای زمینه‌ای (سن، تحصیلات، پایگاه اقتصادی و اجتماعی) را به ترتیب به عنوان شاخص‌های حقوق شهروندی مد نظر قرار داده‌اند (Zolfaghari & Ashayeri, 2022). در بررسی تطبیقی مولفه‌های حقوق شهروندی در قوانین اساسی که توسط خانی و مظهری در سال (۱۳۹۹) انجام شده رعایت قانون اساسی را به عنوان مهمترین شاخص‌های شهروندی مورد تاکید قرار داده است (Khani & Mazaheri, 2020). سپتیانی، سعادت‌مند و کریمی (۱۳۸۶) آموزش اقتصادی و شیوه‌های آشناسازی با حقوق شهروندی را موثر دانستند (Sipiani et al., 2007). سهامی و همکاران (۱۳۹۵) داشتن آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی و کیفیت زندگی را از شاخص‌های شهروندی شناخته‌اند (Sahami et al., 2016). دهقان زاده و جعفری (۱۴۰۰) در پژوهشی حقوق سیاسی، حقوق مدنی و حقوق فرهنگی را از شاخص‌ها و مولفه‌های شهروندی شناختند (Dehghanzadeh & Jafari, 2021). شیانی (۱۳۸۹) شاخص‌های رعایت تکالیف شهروندان، میزان برخورداری از حقوق شهروندی و گروه‌های سنی را موثر دانستند (Shiani, 2010). مظفری نیا، طاهری و قاسمی پور (۱۳۹۲) در بررسی تحقیق خود با عنوان بررسی ارتباط بین عوامل اجتماعی- اقتصادی و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی در خرم‌آباد به شاخص‌های جنسیت، پایگاه اجتماعی- اقتصادی، هویت اجتماعی، استفاده از وسایل ارتباط جمعی و دینداری دست یافتند (Mozaffari Nia et al., 2014). در پژوهشی دیگر که توسط میرشکاری، مختاری و فراهانی در (۱۳۹۵) با عنوان توازن حق‌های زنان در قانون اساسی با تعهدات و مشارکت شهروندی انجام گرفته است مهمترین شاخص را حمایت از حقوق و آزادی‌های اساسی شهروندان، تعهدات و مشارکت زنان را از مهمترین مولفه‌ها معرفی نموده‌اند (Mir Shekari et al., 2016). در نهایت، یوسفی (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان بررسی رابطه بین میزان آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی و قوانین شهری و تاثیر آن بر مطالبات اجتماعی- مدنی در شهر یاسوج آگاهی از حقوق شهروندی از ابعاد مدنی- سیاسی و اجتماعی را به عنوان مولفه شناسایی کرده است (Yousefi, 2022).

روش پژوهش

در پژوهش حاضر از روش سنتز پژوهی استفاده شده است. سنتز پژوهی گاهی معادل فرا ترکیب کیفی به کار می‌رود. هدف سنتز پژوهی این است که تحقیقات تجربی را به منظور خلق تعمیم‌ها، ترکیب کند. سنتز پژوهی به نظریه‌های مربوط توجه دارد، تحقیقی را که پوشش می‌دهد به طور منتقدانه تحلیل می‌کند و سعی دارد با حل تعارضات موجود در ادبیات تحقیق، موضوعات اصلی را برای تحقیقات آینده مشخص نماید.

رویکرد فراترکیب، نوعی مطالعه کیفی است که اطلاعات و یافته‌های استخراج شده از مطالعات کیفی دیگر با موضوع مشابه و مرتبط را بررسی می‌کند. در نتیجه نمونه مورد نظر برای فراترکیب از مطالعات کیفی منتخب و براساس ارتباط آن‌ها با سؤال پژوهش ساخته می‌شود. جامعه آماری این پژوهش شامل مجموعه‌ای از مقالات و پایان نامه‌ها و پژوهش‌های حوزه شهروندی بودند. از این تعداد حجم نمونه مورد بررسی که شامل کلیه منابع قابل دسترس در سایت‌ها و مجلات معتبر داخلی و خارجی به صورت هدف مند، از منابعی بودند که به دلیل به روز بودن و ارتباط با موضوع برای بررسی و تحلیل مورد استفاده قرار گرفتند. از مجموعه مقالات انتخاب شده که بیش از ۴۰ مقاله یافت شد که از این تعداد ۲۹ مقاله انتخاب و مورد بررسی قرار گرفت.

پس از مطالعه و بررسی پژوهش‌ها و پیاده نمودن آن‌ها روند کدگذاری توصیف‌شده شروع و در ادامه، مقالات جهت دستیابی به حداکثر کدها، مورد مطالعه قرار داده شد و نهایتاً تعدادی کدهای جدید به کدهای شناسایی شده افزوده و برخی از کدها با سایر کدها ادغام و در صورت غیر مرتبط بودن حذف شدند. با شناسایی کدهای باز به صورتی گسترده، فرایند مقایسه بین کدهای شناسایی شده آغاز گردید تا شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود شناسایی گردد و سپس با ترکیب کدهای مشابه، طبقه‌ای دیگر از کدها تحت عنوان کدهای محوری شناسایی

شدند. در مرحله بعد که کدگذاری باز است در واقع اولین مرحله از تجزیه و تحلیل منابع و یک فرایند تحلیل است که در خلال آن شاخص ها، شناسایی شده و مشخصات و ابعاد آنها در داده ها کشف می شود. در مرحله بعد کدگذاری محوری که دومین مرحله از روش تجزیه و تحلیل سیستماتیک می باشد که نیاز به تمرکز بیش تری دارد. کدگذاری محوری فرایند مرتبط کردن گروه ها به زیرگروه هایشان می باشد و به این دلیل محوری نامیده می شود که کدگذاری حول محور یک گروه، با مرتبط کردن گروه ها از نظر مشخصات و ابعاد انجام می شود. در واقع کدگذاری محوری به هم پیوستن مجدد داده هایی است که در حین کدگذاری باز شکسته شده اند. در این کدگذاری فرایند اختصاص کد به مفاهیم موجود در داده از حالت باز خارج شده و شکلی گزیده تر به خود می گیرد. در واقع پس از انجام کدگذاری باز پژوهشگر می تواند محورهای اصلی در مجموعه داده ها مشخص کند و در مرحله بعد کدگذاری را حول این محورها انجام دهد. آخرین مرحله تجزیه و تحلیل به روش سیستماتیک (روش تجزیه و تحلیل غالب در روش های پدیدارشناسی و مضمونی) کدگذاری انتخابی می باشد. کدگذاری انتخابی در واقع فرایند پالایش تئوری می باشد. در این مرحله بین گروه ها و دسته های شکل گرفته در مرحله قبل و مشخصات آنها کشف می شود تا فرضیه هدایت کننده به یک تئوری تدوین شود. این کار بر اساس داده های جمع آوری شده و تحلیل آنها و یادداشت برداری هایی که هم زمان با کار میدانی صورت گرفته انجام می شود.

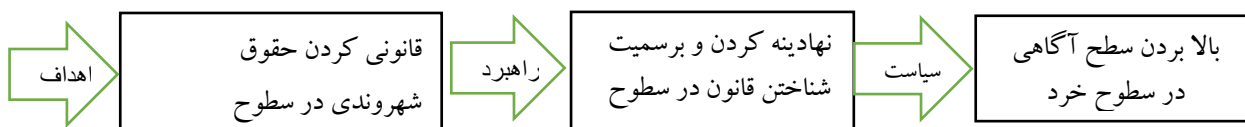
نتیجه کد گذاری سه مرحله ای داده های گردآوری شده به شیوه های مختلف، مطابق فرایند روش شناختی که شرح داده شد، طی سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی، نخست از دل تعداد زیاد انواع داده های اولیه، کدهای مرتبط با موضوع مشخص شدند؛ سپس از دل چندین کد، یک مفهوم استخراج شد و به همین شیوه سایر کدها نیز به مفاهیم تبدیل شدند تا در نهایت ۱۵۵ مفهوم به دست آمد.

یافته ها

از مجموع اطلاعات استخراج شده از ۲۹ مقاله توسط پژوهشگران ۱۴۷ شاخص استخراج و برای مرحله بعدی که کد گذاری است طبقه بندی گردید. در مرحله کد گذاری شاخص های مشترک و مشابه در یک طبقه قرار گرفته سپس مقوله و شاخص هایی که سنخیت با سایرین نداشتند حذف گردیدند. از مجموع اطلاعات طبقه بندی شده ۳ مقوله کلی بدست آمد. ۱- قانونی کردن حقوق شهروندی در سطوح ساختاری؛ به عنوان هدف اصلی ۲- برسمیت شناختن قانون شهروندی در سطح میانی به عنوان راهبرد؛ بالا بردن سطح آگاهی در سطح خرد یا فردی که در مرحله سیاستگذاری قرار می گیرد. در نهایت مقوله هسته ای استخراج شده الگوی جامع حقوق شهروندی نامگذاری شد. که هر یک از این مقولات بدست آمده شاخص هایی دارند که بر اساس آنها می توان بستری برای تحقق شهروندی در جامعه فراهم نمود.

شکل ۱

فرآیند اولیه برای تحقق حقوق شهروندی در سه سطح ساختاری- میانی و خرد

از فراترکیبی که از مبانی نظری و پژوهشی بدست آمد ارتقاء حقوق شهروندی در ۳ شاخص و یا مقوله: قانونمندی و قانون‌گرایی، نهادینه کردن و برسمیت شناختن قانون و آگاهی و شناخت در بسیاری از پژوهش‌ها مورد توجه اکثر محققین می‌باشد و نشان می‌دهد که تحقق حقوق شهروندی منوط به فراهم نمودن بسترها و شرایطی مناسب برای توانمندسازی اعضای جامعه در سه سطح یاد شده می‌باشد.

جدول ۱

کد گذاری محوری فراترکیب مبانی نظری و پژوهشی و استخراج مقوله‌های مربوط به حقوق شهروندی

مفاهیم	مقوله	مقوله هسته ای
تغییر واژه ملت به شهروند- قانونمند شدن شهروندی، اجرای عدالت- نهادینه سازی دموکراسی- تغییر نگرش به شهروندی- قانونمدار کردن شهروندی در قانون اساسی-احترام به حقوق شهروندی- رعایت حقوق اجتماعی- نهادینه سازی دموکراسی-توسعه همه جانبه و پایدار- تساهل سیاسی مذهبی - برسمیت شناختن حقوق اقلیت‌ها- شفاف سازی در عرصه تصمیم‌گیری جهت دستیابی به همبستگی اجتماعی	قانونی کردن شهروندی ساختاری (اهداف)	حقوق الگوی جامع تحقق حقوق شهروندی
برخورداری شهروندان از حقوق شهروندی حمایت از حقوق فردی انجیوها، احزاب سیاسی، گروه‌های ذینفع، رسانه‌های جمعی، نهادینه سازی دموکراسی- حقوق اجتماعی(حمایت‌های مالی، حمایت‌های قضایی، حقوق آموزشی و بهداشتی) حقوق سیاسی(حقوق عضویت و مشارکت، حقوق شرکت در تجمعات) حقوق مدنی(آزادی عملکرد فردی، آزادی اندیشه، آزادی اقتصادی و اجتماعی، حقوق مربوط به مساوات) حقوق فرهنگی(حقوق فرهنگی پایه، حمایت‌ها و حفاظت‌های فرهنگی)	برسمیت شناختن قانون شهروندی میانی(راهبرد)	قانونی کردن شهروندی ساختاری (اهداف)
آموزش شهروندی، تقویت وفاداری مردم، شناخت تنوع فرهنگی، تقویت جوامع بین فرهنگی، آموزش صلح در میان فرهنگ‌ها، آموزش شهروندی دموکراتیک- آموزش مدنی-آموزش حقوق بشر، آموزش صلح- یادگیری جهانی-آموزش برای توسعه پایدار- آموزش محیط‌زیست- آشناسازی دانش‌آموزان- حقوق بشر- مطالعات جهانی-آموزش برابری میان اعضای جامعه	بالاترین سطح آگاهی شهروندان سطوح خرد یا فردی (سیاست‌گذاری)	حقوق الگوی جامع تحقق حقوق شهروندی

همانطور که در جدول فوق مشخص شد الگوی جامع تحقق شهروندی در ۳ مقوله دسته بندی شده است. و هر یک از شاخص‌ها دارای زیر شاخص‌هایی هستند که بر اساس آن‌ها می‌توان برای اجرایی نمودن حقوق شهروندان اقدام نمود این شاخص‌ها از ترکیب مفاهیم اولیه حول محور یک مقوله تشکیل گردید که محققان در تحقیقات و پژوهش‌های حوزه شهروندی می‌توانند مورد استفاده قرار دهند. مقوله هسته‌ای با عنوان الگوی جامع برای تحقق شهروندی شامل ۳ شاخص هست که عبارت است از: قانونی کردن شهروندی که همان اهداف نظام در هر جامعه‌ای است که این تغییرات بایستی در ساختار اجتماعی ایجاد شود. ۲- برسمیت شناختن این قانون توسط نهادها و سازمانها که همان راهبرد برای تحقق شهروندی است. ۳- بالا بردن سطح آگاهی اعضای جامعه که به آن نیز سیاست یا سیاست‌گذاری می‌گوییم.

جدول ۲

کد گذاری محوری فراترکیب مبانی نظری و پژوهشی و استخراج مقولات مربوط به تقویت و بسط حوزه عمومی

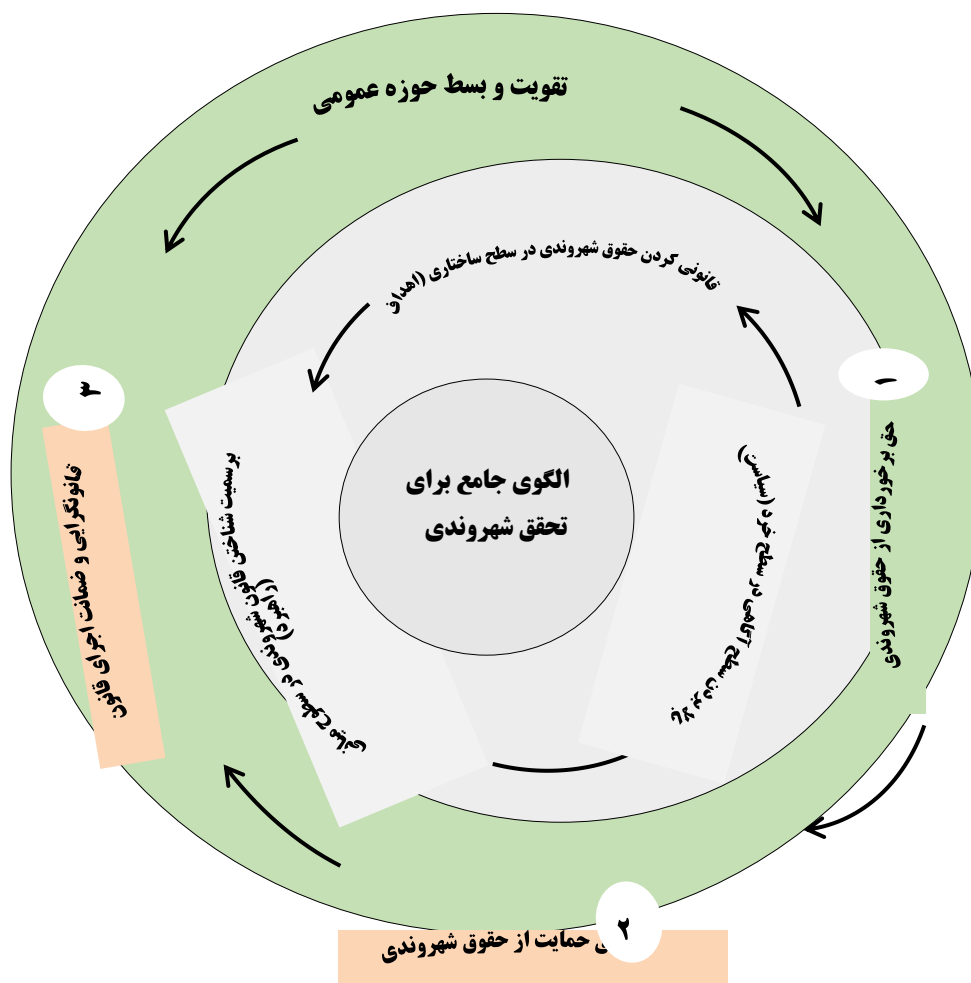
ردیف	مفاهیم	مقوله	مقوله هسته ای
	ایجاد فضای گفتگویی، برسمیت شناختن حقوق اقلیت‌ها، آزادی اندیشه، آزادی مطبوعات حمایت از حقوق فردی، قضایی، آموزشی، سیاسی، اجتماعی و مدنی، حقوق بشر، نهادینه شدن قانونگرایی و ضمانت اجرای قانون. ایجاد فضای گفتگویی، برسمیت شناختن حقوق اقلیت‌ها، آزادی اندیشه، آزادی مطبوعات	حق برخورداری از حقوق شهروندی حق حمایت از حقوق شهروندی قانونگرایی و ضمانت اجرای قانون	تقویت و بسط حوزه عمومی

از فراترکیب مفاهیم استخراج شده از منابع، ۳ دسته از مقولات و شاخص‌ها را می‌توان معرفی نمود: ۱- حق برخورداری از حقوق شهروندی ۲- حق حمایت از حقوق شهروندی ۳- قانونگرایی و ضمانت اجرای قانون با توجه به این که توسعه همه جانبه نیازمند شهروندانی مطلوب و آگاه به حقوق و وظایفشان می‌باشد بنابر این توجه به این موارد برای هر پژوهشگری که در این حوزه تحقیقی فعالیت دارد لازم و ضروری به نظر می‌رسد. چرا که بدون در نظر گرفتن موارد اشاره شده نه تنها شهروندی تحقق پیدا نخواهد کرد بلکه جامعه از روند توسعه باز خواهد ماند.

بر این اساس ترسیم الگوی مفهومی در حوزه شهروندی می‌تواند مسیری را برای اجرای هر چه بهتر حقوق شهروندی فراهم سازد. همان طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود از فراترکیب پژوهش‌های قبلی انجام گرفته در این حوزه یک الگوی مفهومی جدید طراحی شد که شامل ۲ مقوله اصلی (الگوی جامع تحقق شهروندی، حوزه عمومی) است. لذا در صورت استفاده از این الگو، پژوهشگرانی که علاقمند به تحقیق در زمینه شهروندی هستند می‌توانند حوزه شهروندی را از جنبه‌های مختلف مد نظر قرار دهند. این الگو در شکل زیر نشان داده شده است.

شکل ۲

الگوی جامع برای تحقق حقوق شهروندی

بر اساس الگوی پیشنهادی، تحقق حقوق شهروندی در جامعه باید در دو محور انجام شود: هر سه محور در درون نظام اجتماعی، سیاسی است. این محورها شامل زیر شاخص‌های ۱- "قانونی کردن شهروندی در سطح ساختاری" به عبارتی دیگر هر نظام اجتماعی در درجه نخست برای رسیدن به توسعه نیازمند مشخص کردن اهداف خود می‌باشد. در این راستا یکی از مولفه‌های توسعه اجتماعی- فرهنگی وجود شهروندانی آگاه به حقوق و وظایف خود می‌باشد که لازم است زمینه شکل‌گیری آن از طریق برنامه ریزی‌های کلان انجام پذیرد. ۲. "برسمیت شناختن قانون شهروندی در سطوح میانی(راهبرد)" ۳- بالا بردن سطح آگاهی شهروندان در سطوح خرد یا فردی (سیاستگذاری) محور دوم که از اهمیت زیادی برخوردار است بسط و تقویت حوزه عمومی است که در شکل‌گیری و تربیت شهروندی بسیار تاثیر گذار است. به عبارت دیگر زمانی که در سه محور ساختاری، میانی و خرد شهروندی به عنوان قانون نهادینه شد در مرحله بعدی راهبردهایی را برای اعضای جامعه باید تدوین نمود تا این قانون به رسمیت شناخته شود. این شاخص دارای ۳ زیر شاخص هست که عبارتند از: ۱- حق برخورداری شهروندان از حقوق شهروندی ۲- حق حمایت از حقوق شهروندی ۳- قانونگرایی و ضمانت اجرای قانون. بر این اساس پژوهشگران در تحقیقات خود لازم است الگوها و برنامه‌هایی همه جانبه را مدنظر قرار دهند زیرا برای تحقق و ارتقاء حقوق شهروندی تنها نمی‌توان به یک بعد اکتفا نمود تک بعدی نگاه کردن به حقوق شهروندی و تقلیل آن به مسائل جزئی مانع از تحقق آن خواهد شد.

نتیجه‌گیری

مطالعه و بررسی در حوزه شهروندی توسط محققان با رویکردهای متفاوت و با استفاده از شاخص‌های غالباً یکسان و مشابه مورد بررسی قرار گرفته و فاقد برنامه و الگوی جامعی که بتوان به شکلی زیربنایی حوزه شهروندی را مطالعه نمود بوده است. در این پژوهش، مجموع ۱۵۵ مفهوم که از تحلیل نظری و پیشینه پژوهش استخراج گردید. مقایسه در ۴ طبقه دسته بندی شدند سپس مفاهیم به ۶ مقوله طبقه بندی و نهایتاً از مجموع مقولات ۲ شاخص کلی بدست آمد که در حقیقت به عنوان محورهای اصلی تحقیق شناخته شدند. الگوی جامع برای ارتقاء و تحقق حقوق شهروندی و فراهم نمودن حوزه عمومی. در مرحله دوم بعد از ترکیب مفاهیم ۳ مقوله "حق برخورداری از حقوق شهروندی، حق حمایت از حقوق شهروندی، قانونگرایی و ضمانت اجرای قانون" استخراج گردید.

اولین سوال پژوهش به شاخص‌های مورد استفاده برای ترسیم یک الگوی جامع برای ارتقاء و تحقق شهروندی اشاره دارد در واقع شامل: قانونی کردن حقوق شهروندی در سطح ساختاری، برسمیت شناختن قانون، بالا بردن سطح آگاهی اعضای جامعه می‌باشد و دارای زیرشاخص‌هایی هستند که برای رسیدن جامعه مدنی به عنوان یک ضرورت تلقی می‌شود. یکی از چالش‌هایی که در جامعه ایران وجود دارد این است که هنوز در قانون اساسی به جای شهروند از واژه ملت استفاده شده است. از این رو اولین مولفه مهم این است که شهروندی در قانون اساسی ثبت و قانونمند گردد. در مرحله بعد یعنی در سطوح میانی در تمامی نهادها، سازمانها، ادارات قانون به رسمیت شناخته شود و خود را ملزم به رعایت آن سازند و در آخر این قانون در سطح خرد برای اعضای جامعه و آشنا سازی آن‌ها با حقوق و تکالیفشان به عنوان شهروند آموزش داده شود این آموزش شامل: آموزش حقوق شهروندی، آموزش صلح میان اقوام و ملت‌ها، آموزش برابری میان انسانها فارغ از هر گونه رنگ و نژاد.

با توجه به یافته‌های حاصل از نتایج پژوهش، باید اذعان داشت که یکی از اهداف سیاستگذاری فراهم نمودن بسترها و شرایطی مناسب برای توانمندسازی اعضای جامعه و برخورداری آنان از حقوق و مزایایی است که در رشد و آگاهی آنان جهت دستیابی به ظرفیت‌های متعالی شهروندی اثر گذار است بدیهی است برای دستیابی به این مهم، دخالت و مشارکت شهروندان نقشی تعیین‌کننده داشته و بدون مشارکت مردم امکان پذیر نخواهد بود. توفیق در این امر منوط به ارتباط دو سویه بین دولت و شهروندان است. در واقع دولت زمانی می‌تواند در اجرای سیاست‌های خود کارآمد بوده و در انجام آن موفق باشد که بتواند شرایط و فضایی را ایجاد کند تا شهروندان در آن محیط و فضا بین خود و

برای خود تصمیم گرفته و براساس مصالح‌های در ارزش‌ها که معطوف به اجماع است، نگرشی از خیر عمومی را فراهم سازند. بنابر این در عرصه سیاستگذاری شهروندی، مدیران ضمن سیاستگذاری هدایت‌کننده و مطلوب شرایطی را پدید می‌آورند که در آن شهروندان خود در می‌یابند که چه مطالباتی دارند، چگونه باید آن‌ها را از دولت اعاده کرد، و تکلیف‌شان به عنوان یک شهروند مسئول و متعهد چه خواهد بود. از این رو، شناخت و آگاهی او به وسیله خودش واجد ارزش است؛ که یقیناً چنین خلاقیتی در بستر آزادی، و از طریق ایجاد و گسترش شبکه روابط اجتماعی، مشارکت و همکاری، اعتمادسازی همه جانبه، کسب اطلاعات و آگاهی، دسترسی یکسان و برابر همه اقشار جامعه به منابع و امکانات فرهنگی و سهم منصفانه منافع، دانش، مهارت فراهم خواهد شد.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Abedini, I., & Jafari Asl, K. (2006). Education of culture and civil rights; the necessity of the country's educational system. National Conference on New Achievements in the World of Education, Psychology, Law, Dehghanzadeh, S., & Jafari, S. (2021). Identifying the components of civil rights education in the country's educational system from the point of view of experts: Sociology of education. *Sociology of Education*, 7(2), 203-216.
- Falks, K. (2002). *Citizenship*. Kimia.
- Ghorbani Namvar, F., Abedini, I., & Hassan, M. R. (2015). Concepts, Theories and Components of Citizenship, Sociology. *Journal of Social Studies*, 1(11), 205-211.
- Khani, V., & Mazaheri, M. (2020). A comparative study of the components of civil rights in the constitutions of Iran, Egypt and Tunisia. *Journal of Comparative Law Research*(5), 185-207.
- Lindgreen, A., Palmer, R., & Vanhamme, J. (2004). Contemporary marketing practice: theoretical propositions and practical implications. *Marketing Intelligence and Planning*, 22(6), 673-692. <https://doi.org/10.1108/02634500410559051>
- Mir Shekari, A., Mokhtari, M., & Farahani, S. J. (2016). *Women's Research Journal, Institute for Humanities and Cultural Studies*, 7(3), 137-157.

- Mozaffari Nia, S., Taheri, Z., & Ghasemipour, M. (2014). Investigating the relationship between socio-economic factors and awareness of civil rights and duties (Case study of students of Payame Noor University of Khorramabad). *Political Studies Quarterly*, 6(23), 159-186.
- Norouzi, F., & Norouzi, G. M. (2010). Investigating the level of women's sense of enjoying civil rights and the factors affecting it. *Rahbord Quarterly*, 20(59), 167-190.
- Sabaghi, N., & Saadatmand, Z. (2013). Investigating the effectiveness of citizenship values components in the elementary curriculum. *Journal of Research in Curriculum Planning*, 10(2), 155-166.
- Sahami, S., Ahmadi, S., Dohaki, L., & Hajipour, M. (2016). The relationship between awareness of civil rights and quality of life among women aged 25-44. *Scientific-Research Quarterly of Women and Society*, 7(1).
- Shiani, M. D. T. (2010). An analysis of the level of awareness of civil rights among students. *Quarterly Journal of Welfare Planning and Social Development*(5).
- Sipiani, A., Saadatmand, Z., & Karimi, F. (2007). Methods of familiarizing high school students in Fereydounshahr with civil rights. *Knowledge and Research Quarterly in Educational Sciences, Islamic Azad University, Khorasgan Branch*(15), 83-94.
- Yousefi, H. (2022). Investigating the relationship between the level of citizens' awareness of civil rights and urban laws and its impact on social-civil demands. The third international conference on civil, architectural and urban engineering with an approach to the development of urban infrastructures,
- Zolfaghari, A., & Ashayeri, T. (2022). Meta-analysis of factors affecting awareness of civil rights among Iranians. *Scientific-Research Quarterly of Social Welfare*, 22(Autumn), 86. <https://doi.org/10.32598/refahj.22.86.3211.1>